

Besedotvorne značilnosti občnoimenskih poimenovanj oseb v malečniškem govoru

Irena Stramljič Breznik¹

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, irena.stramljic@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.5>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku na podlagi besedja iz malečniškega govora, ki so ga ljubiteljsko zbrali krajanji, in lastne narečne kompetence izpostavljam izbrana občnoimenska poimenovanja za osebe ter opazujemo njihove besedotvorne značilnosti. Poimenovanja oseb kategoriziramo v dve temeljni skupini, in sicer prevzeta ter tvorjena iz glagola, pridevnika, samostalnika ali po pomenskem prenosu.

Ključne besede: narečje, besedotvorje, občnoimensko poimenovanje oseb, prevzemanje

The article presents common personal nouns from the speech of Malečnik based on a selected vocabulary collected by non-specialist enthusiasts from Malečnik and the author's own dialectal competence. The focus is on the word-formation characteristics of these nouns. The analyzed nouns have been divided into two basic categories: 1) nouns that have been borrowed; 2) nouns that have been formed from verbs, adjectives, nouns or by semantic transfer.

Keywords: dialect, word formation, common personal noun, borrowing

Uvod

Naslov prispevka z jezikoslovnega zornega kota združuje narečjeslovni in besedotvorni pristop. Glede na siceršnjo bogato bero narečnih raziskav in dobro raziskovalno mrežo dialektologov na slovenskih univerzah in raziskovalnih inštitutih tako doma kot tudi zunaj meja pa se zdi, da je kombinacija obeh pristopov redkejša. Intuitivno oceno potrди tudi iskanje v sistemu

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (2020–2025) vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Cobiss, saj je vseh del s ključnima besedama »narečje in besedotvorje« nekaj manj kot osemdeset. Omejitev na slovenščino pa izbor omeji na blizu šestdeset, natančneje 58 različnih del.² Tipološko so zajeti objavljeni povzetki znanstvenih prispevkov na konferenci, izvirni znanstveni članki, samostojni sestavki v monografijah, objavljeni znanstveni prispevki na konferenci in diplomska dela.

Usmerimo se samo na raziskave in poglejmo, katere besedotvorne kategorije so bile eksplicitno raziskane v narečjih. Besednovrstno so najpogosteje zastopane samostalniške tvorjenke, med njimi pa samostalniške manjšalnice, in to v slovarjih prekmurskega (Koletnik 2015: 450–464) ter prleškega narečja (Koletnik 2017: 23–39). Samostalniško besedje Temlinovega *Malega katechismusa* v luči besedotvorja in besedoslovja je raziskala Kumin Horvat (2017: 79–117). Pozornost je bila namenjena tudi posameznim priponskim obrazilom v narečjih. Izpostavljena je bila posebna tvorba kolektivnih/skupnih samostalnikov na *-ajne* v cerkljanskem narečju, ki v knjižnem jeziku ni značilna, v drugih slovenskih narečjih in govorih pa še ni bila prepoznana (Furlan 2010: 35–43). Predstavljene so bile narečne tvorjenke s priponskim obrazilom *-ica* iz pomenskega polja človek (Kumin Horvat 2013: 33–57), narečne tvorjenke z vmesnim morfemom *-ov/-ev-* iz pomenskega polja kulturne rastline (Kumin Horvat 2016a: 663–670) in tvorjenke s priponskim obrazilom *-je* v štajerski, panonski in koroški narečni skupini v pomenskem polju kulturne rastline (Kumin Horvat 2016b: 229–248). Med drugim je bila posvečena posebna pozornost tudi besedotvornim prilagoditvam germanizmov in njihovemu vključevanju v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju (Stramljič Breznik 2004: 331–336).

Druge raziskave so namenjene narečnemu besedotvorju v luči lingvistične geografije (Kumin Horvat 2016c: 79–91), besedotvorju v zahodnih prleških³ govorih (Unuk 1998: 148–157), besedotvorni podobi besedja iz beltinskega prekmurskega slovarja (Stramljič Breznik 1999: 160–179), primerjavi knjižnega jezika in specifičnostim narečja glede na strukturo besednih družin (Stramljič Breznik 2006: 376–384) ali odrazom jezikovnega stika v narečnem besedotvorju (Ježovnik 2020: 14–23).

Če gre v omenjenih delih za področno ozke raziskave posameznih besedotvornih segmentov v posameznih narečjih, potem velja Besedotvorni

² Pregled del, ponujenih z opisanim iskalnim nizom, pa celo pokaže, da jih veliko med njimi nima nujno tudi ključne besede *besedotvorje*.

³ Omeniti velja tudi slovarsko delo *Gúčati po antùjoško: gradivo za narečni slovar severozahodnoprleškega govora* (Rajh 2010).

atlas slovenskih narečij za poimenovanja kulturnih rastlin (Kumin Horvat 2018) za osrednje dialektološko delo, ki z geolingvističnim pristopom enakovredno združuje pogled na besedotvorno in besedno diferencirano narečno besedje v blizu sto krajevnih govorih iz vseh sedmin narečnih skupin. V metodološkem smislu se navezuje na temeljno delo slovenskega narečjeslovja, tj. Slovenski lingvistični atlas 1 in 2 (SLA). Kot ugotavlja tudi avtorica (Kumin Horvat 2018: 12), in potrjuje naše opažanje, je bilo slovensko narečno gradivo doslej najpogosteje analizirano na glasoslovni, leksični, oblikoslovni, redkeje na skladenjski, frazeološki in besediloslovni ravni, medtem ko so narečne besedotvorne raziskave še redkeje.

Zakaj raziskati narečna poimenovanja oseb in njihove tvorbene značilnosti?

Temeljni razlog je zagotovo ta, da jezik odraža antropocentrični pogled na svet, zato so poimenovanja, vezana na podkategorialno sestavino spola živo in človeško, številna in posledično obrazilno raznolika. Hkrati pa vsebujejo mnogo konotacije in tudi vrednostnih ocen.

Tudi sicer so besedotvorno raziskave tovrstne kategorije leksike pogostejše, če omenimo samo nekatere.

Problematiki ženskospolskih poimenovanj je posvečena monografija (Markežič, Stramljič Breznik 2021), ki se tej pomenski skupini tvorjenk posveča z več zornih kotov. Še posebej podrobno pa se ukvarja tako z različnimi teoretskimi pristopi v slovenistiki kot tudi z obrazilnimi lastnostmi feminativov v slovarski in korpusni rabi.

Najbližje pričujoči raziskavi pa je slednja, ki se je ukvarjala z moško-spolskimi tvorjenkami v treh različnih slovarskih virih, v katerih je bila opazovana razvojna dinamika pomenskih skupin tvorjenk za vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja ter opravkarja. Prikazuje najproduktivnejša obrazila s konca 19. in 20. stoletja, kar omogoča ugotavljanje deleža skupnih in specifičnih obrazil s stališča zastarevajočega oz. novonastajajočega (Stramljič Breznik 2010: 19–53). Na podlagi tvorjenk iz aktualne jezikovne rabe je bilo mogoče ugotoviti kontinuiteto oz. morebitne nove obrazilne težnje omenjenih pomenskih kategorij izpeljank. V ta namen so bile izbrane tri časovne točke, ki jih predstavljajo Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (1894/95), *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1998) in *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri* (2009), saj na časovni osi dobrih stotih let lahko pokažejo leksikalne spremembe slovenskega jezika.

Iz vseh treh gradivnih virov je bilo glede na tvorbeno produktivnost v tej skupini tvorjenk zajetih prvih deset ali dvanajst najpogostejših moško-spolskih obrazil tako, da je najproduktivnejše obrazilo predstavljalo okrog trideset odstotkov vseh obrazilno zajetih tvorjenk, najmanj produktivno pa okrog odstotek. Pri pomenski kategoriji vršilca dejanja so se kot tvorbeno stabilna pokazala naslednja abecedno razvrščena obrazila: *-ač, -lec, -nik, -telj*; pri nosilcu lastnosti *-ak, -ec, -ež, -ik, -jak* in pri opravkarju *-ar, -aš, -ec, -ik, -ist, -nik, -(ov/ev)ec*, njihova razvrstitev po produktivnosti pa je v vsakem od treh slovarjev nekoliko drugačna.

Ugotovljeno je bilo, da pomenska skupina tvorjenk za nosilca lastnosti generično moč črpa izključno iz domačih tvorbenih morfemov in da v primerjavi z vršilcem dejanja in opravkarjem ni podvržena prevzemanju tujih obrazil. Za omenjeni pomenski skupini lahko namreč ugotovimo, da sicer tvorbeno jedro predstavljajo tipična domača tvorbeno obrazila, toda opazni in precej produktivni delež tvorbe predstavljajo tudi prevzeta obrazila skupaj s prevzetimi podstavami, ki so rezultat vse vplivnejših globalnih ekonomskih, političnih in kulturnih integracij, ustvarjenih prek globalnega jezika. Zlasti pomenska skupina tvorjenk za opravkarja je v sodobni slovenščini izjemno živa, pri njej se domači besedotvorni morfemi brez težav družijo tudi s prevzetimi podstavami, zato se tudi sodobni globalizmi z morfološko in besedotvorno adaptacijo kot neologizmi vraščajo v slovenski leksikalni sistem, čeprav se jih zaradi hibridnosti pogosto drži prizvok kolokvialnosti.

Na kratko o dosedanjih raziskavah narečnih značilnosti malečniškega govora

Zahodnemu slovenskogoriškemu podnarečju je bila posvečena že omenjena raziskava o germanizmih (Stramljič Breznik 2004). V njej smo izhajali iz govora vasi Metava. Kraj se prvič omenja v letih okrog 1220–1230 v zvezi in *Mettowe*. Zanimiva je Bezlajeva (ESSJ II, 180–181) etimološka razlaga, saj naj bi šlo za ime močvirja, torej star hidronim, ki je postal tudi toponim. Danes je to razloženo naselje v jugozahodnem delu Slovenskih goric z okrog tristo prebivalci v dveh zaselkih, to sta Metavski Vrh in Zabрге. Pripada krajevni skupnosti Malečnik - Ruperče. Središče s šolo, dvema cerkvama, zdravstvenim domom in večjim športnim igriščem Berl tvori naselje Malečnik. Krajevna skupnost ima blizu tri tisoč prebivalcev, je del Mestne občine Maribor in obsega poleg Malečnika še naslednja

naselja: Celestrina, Grušova, Hrenca, Metava, Nebova, Ruperče, Trčova in Vodole.⁴

Kot celota leži na območju, ki je po Ramovšu (1935) in po Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij (1990) tradicionalno poimenovano kot goričansko narečje. Govor vasi Metava je glede na glasoslovni sestav prvič natančneje dialektološko obdelala Zinka Zorko (1993: 193–207). Zaradi pomanjkljivih podatkov je bil ta narečni prostor ponovni predmet raziskav, objavljenih v znanstveni monografiji (Koletnik 2001), in utemeljeni sta bili dve novosti. Zaradi možnega zamenjevanja s poimenovanjem govorov na Goričkem se namesto goričanskega narečja vpelje izraz slovenskogoriško narečje. Z natančnimi fonološkimi, oblikoslovnimi in skladenjskimi opisi posameznih govorov pa je dokazana enotnost tega narečja, ki jo potrjujejeta dvoglasnika *ei* in *ou* za stalno dolgi *jat* ter stalno dolga *o* in nosni *o*. Ramovševa meja Marija Snežna–Kremberk–Sv. Trojica – vzhodno od nje naj bi se po njegovi oceni nahajali prleški govori – pa je s črto do Dvorjan pred Vurberkom postavljena kot meja, ki ločuje zahodno slovenskogoriško podnarečje od vzhodnega.

Viri

Gradivni vir predstavlja interni zbir besedja iz malečniškega govora s 1066 enotami, ki so ga ljubiteljsko pripravili krajani. Vnos besed je avtoriziran, glavnino besed so prispevali štirje krajani in dve krajanki, pri tem sta v enem primeru avtorstva dosledno pripisana obema zakoncema. Zapisi besed so neenotni in so slušni približek izgovoru. Pomeni so podani največkrat s knjižnimi sopomenkami (*fušar* ‘šušmar’) ali z opisno razlago (*autmigeč* ‘ki hodi po žogo’). Opazimo, da se avtorji včasih dopolnjujejo oz. korigirajo tako v zapisu kot pomenu. Trenutna verzija je v programu Excel s petimi stolpci, naslovljenimi z: narečna (tj. zapis narečne besede), slovenska (zapis pomena ali sopomenke v knjižnem jeziku), avtor in opomba. Peti stolpec je brez naslova, vanj so vnesene opombe, povezane s soglašanjem zapisa ali avtorizacijo dodatnega pomena. Iztočnice so razvrščene abecedno, brez pripisanih besednovrstnih oznak ali njihovih slovničnih oblik.

⁴ Predstavitev krajevne skupnosti. Dostop: <https://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=1802>.

narečna:	slovenska:	avtor:	opomba:	
abdekati	pokriti, polepiti	ON		do P
aboh	orel	JMK		
aga	živa meja	LB		
ahtati	paziti	LB		
aiznpon	železnica	JMK	aiznpon	tvoje pravilno ON
ajeršpajz	pražena jajca	JMK		
ajmar, empar	vedro	JMK		
ajnfoht	preprosto	JMK		
ajnfarat	utekanje motorja	JMK		
ampus	nakovalo	JMK		
ajnpren	prežganje	JMK		
altar	oltar	JMK		
am vzeti	opaziti	LB		
amvzeti	zavzeti se za koga	JMK	LB opaziti	
änhof	enostaven	LB		
änmohc	obara	LB		
anšteindig	temeljiti	LB		
antati se	tožiti se po čem	LB		
antl	prepir	LB	antli	
antuh	brisača	LB		
aport	stranišče	LB		
arba	polzapora	LB		
arct	živinozdravnik	LB		
ašenpeher	pepelnik	JMK		
aufregati se	razburjati se	LB	nazaj govoriti, oporekati	MK
aufrihtik	iskreno, odkrito	DB		
aufšnit	narezek	JMK		
auka	oko	LB		
autar	čuvaj vinograda	LB		
autmigecc	ki hodi po žogo	JMK		

Slika 1: Izsek iz začetnega nabora besedja malečniškega govora

Kot viri za strokovno razlago poimenovanj so bili uporabljeni vsi razpoložljivi etimološki, narečni, splošni in še zlasti zgodovinski slovarji

na portalu Fran.si. Dodatno tudi *Etimološki slovar slovenskega jezika* (ESSJ), Skokov *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (SK) in temeljna strokovna literatura o germanizmih v slovenščini avtorice Striedter Temps (ST).

Metode dela

Iz nabora zbranih besed smo najprej izpisali vsa že obstoječa poimenovanja oseb za moški (*bolenik* 'bolnik') in/ali ženski spol (*cuprnca* 'coprnica'), hkrati pa na podlagi lastne kompetence dodali še taka, ki se v govoru uporabljajo in se zlahka izpeljujejo iz nabora vključenih glagolov (*frakšlati* → (*frakšlar*)), pridevnikov (*mrkižav* → (*mrkižavec*)) in samostalnikov (*tabrh* → (*tabrhar*)), vendar take tvorjenke pri zapisovalcih niso bile evidentirane. Zaradi razlikovanja med avtentičnim gradivom in dodanim besedjem smo take tvorjenke zapisali v oklepaju.

Pri obdelavi besedja smo izhajali iz poknjižene oblike. Če ji za slovničnimi lastnostmi sledi kvalifikator ali označevalnik, pomeni, da sta bodisi beseda sama ali njena motivirajoča beseda zajeti tudi v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ 2). Temu sledi zapis oblike kot v viru, nato pomen in po potrebi tudi v ustreznih virih razpoložljiva etimološka razlaga.

Izraz *poknjiženje* (Kumin Horvat 2018: 17–18) pomeni preoblikovanje narečne oblike v knjižno in vključuje več različnih tipov, predstavljenih v nadaljevanju. Poknjiževanje na glasovni ravni zajema črkovno pretvorbo narečne besede z grafemi, ki so najbližji slovenski knjižni abecedi (*pütavec* → *putavec*); na naglasni ravni pomeni zapis naglasa, ki ustreza naglasnim vzorcem knjižnega jezika (*pútavec*); na pravopisni je to zapis, skladen s knjižno normo (*dodl* → *dódelj*), ker za knjižni jezik v izglasju ni značilen sklop nezvočnik + zvočnik; na oblikoslovni ravni to pomeni dodelitev spola, števila in sklanjatvenega vzorca knjižnega jezika (*mašin m* → *mašina -e ž*)⁵ in na besedotvorni ravni vzpostavitev knjižne podobe obrazil, navadno brez narečne redukcije vokalov (*cauprnca* → *cóprnica*).

Nadaljnji korak je predstavljala kategorizacija poimenovanj za osebe v dve temeljni skupini:

- (a) prevzeta in prilagojena poimenovanja oseb;
- (b) tvorjena poimenovanja oseb z besedotvornimi pomenskimi podskupinami:

⁵ Če se narečna beseda od poknjižene razlikuje v kateri od oblikoslovnih kategorij, je pri narečni besedi le-ta označena.

- (b1) iz glagolov (vršilci dejanja),
- (b2) iz pridevnikov (nosilci lastnosti ali stanja),
- (b3) iz samostalnikov (nosilci značilnosti) in
- (b4) pomenski prenosi (poimenovanja oseb po stvareh).

V prispevku bo predstavljen le del poimenovanj, ki predstavljajo reprezentativni vzorec vseh kategorij. Za poknjženo iztočnico in zapisom besede iz vira bo pri ureditvi celotne zbirke besedja treba dodati še izgovor z narečno fonetično transkripcijo, da bo tako zbrano gradivo uporabno tudi za morebitne nadaljnje dialektološke raziskave. V oglatem oklepaju je trenutno podan poljuden in približen zapis izgovora z mestom naglasa.

Prevzeta in prilagojena poimenovanja oseb

V tej skupini so poimenovanja oseb zelo pogosto prevzeta iz ali prek nemščine, redkeje kakšna tudi iz hrvaščine oz. srbščine. Termin prevzeta prvina je vpeljal Toporišič (2006: 62–63) za vse, kar je v slovenski knjižni jezik prišlo iz drugih jezikov, in z njim zajel termina tujka in izposojenka, ker je ugotovil, da je njuna dosedanja jezikoslovna opredelitev nekonsistentna. Za izposojenko bi bila po tradicionalni definiciji odločilna starost in razširjenost med ljudstvom. Tujke pa naj ne bi bile ljudske in se ne bi ravnale po slovenskih glasovnih zakonih. Šlo naj bi večinoma za mednarodne kulturne besede, iz časnikov pa naj bi prihajale tudi v ljudski jezik. Protislovnost navedenega Toporišič vidi v dejstvu, da tujke ne bi bile ljudske, a bi hkrati najbolj prehajale v ljudsko rabo.

Termin prevzeta beseda je opredelil že v *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992: 218), vendar sta ohranjena tudi starejša izraza za pojem prevzeta občna beseda, in sicer *sposojenka* (Toporišič 1992: 299–300), ki je docela prilagojena zgradbenim lastnostim slovenskega jezika, in *tujka* (Toporišič 1992: 334), ki ni povsem prilagojena prevzeta beseda v slovenščini. Vpeljan je še termin *citatna beseda* (Toporišič 1992: 14) kot vrsta popolnoma neprilagojene besede, ki se v slovenščini po pisavi, izgovoru ali pregibanju ravna po načelih izvirnega jezika. Podobno razmerje nad- in podpomenskosti med termini *prevzeta beseda* ter *izposojenka* in *tujka* je ohranjeno tudi v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 131).

Zanimiv pogled o teh razmerjih prinaša razmislek Marka Snoja (2006: 346), ki mu stopnja prilagojenosti ne predstavlja kategorije, po kateri bi bilo

mogoče ločevati tujke od izposojenk, ampak se odloči za njuno razmejevanje na podlagi šestih meril, med katerimi je za potrebe tega prispevka smiselno izpostaviti štiri: prevzemnik, zvrst, prenosnik in sosedskost. Na podlagi tega mu je izposojenka beseda, ki jo je preprosto ljudstvo prevzelo iz sosednjega narečja tujega jezika v svoje narečje, pri tem gre za prenos iz govorjenega v govorni jezik. Tujka pa mu pomeni tisto besedo, ki jo je izobraženec iz tujega knjižnega jezika prevzel v svoj knjižni jezik, jezik ni nujno sosedski, prenosnik pa je pisni.

Iz nemščine prevzete jezikovne prvine, imenovane tudi germanizmi, so najpogosteje besedne (*merkati*) ali skladijske (*hoditi k nogam*) in v knjižno normo niso sprejete (Toporišič 1992: 47). V slovenskem jeziku se germanizmi pojavljajo kot rezultat večstoletnih stikov z nemškim jezikom, ki je bil jezik upravno-politične oblasti. Knjižni jezik in narečje se bistveno razlikujeta glede na prepustnost tujejezičnih elementov, saj se zakonitosti knjižnega jezika raziskujejo in kodificirajo, kar vodi v normativnost in zavestno uravnavanje jezikovnega razvoja. To ima lahko tudi dve skrajnosti, znani kot pretirani purizem 19. stoletja na eni strani in velika liberalizacija, zlasti z vidika anglicizmov, v sodobni slovenščini na drugi strani. Seveda ima tudi narečje svojo normo, ki jo gradi na tradiciji in relativni stalnosti sestavin, kar je pogoj za opravljanje sporazumevalne vloge. Toda za sosednjejezične vplive je narečje veliko bolj odprto, ker je narečnemu govorniku pogosto znan le prevzet izraz oz. ga uporablja pogosteje kot njegovo knjižno vzporednico, za katero ni nujno, da jo sploh pozna (Stramljič Breznik 1999: 176).

Zgodovinska dejstva kažejo, da je o stikih z germanskim svetom mogoče govoriti že od karolinških osvojitvev naših krajev, ki so pomenile uvedbo fevdalnega sistema, hkrati pa izgubo politične samostojnosti, in da so trajali celih dvanajst stoletij tja do prve svetovne vojne s ponovnimi poskusi načrtne germanizacije tudi v času druge svetovne vojne. Šele po obeh vojnah se je slovenski politični prostor usmeril k južnim Slovanom vse do politične osamosvojitve leta 1990. Toda ves čas je na severu ostajala germanska meja, torej fizični stik med obema jezikoma ni bil nikoli prekinjen (Stramljič Breznik 2004: 332).

Predstavljamo nekaj najzanimivejših primerov:

cimerman -a m ► cimerman [címerman] ‘tesar’ ← prim. nem. *Zimmermann* (ST);

donda -e ž slabš. ► *donda* [dónða] ‘velika, nerodna ženska ali dekle’; verjetno imitativna beseda; s pomenom ‘debel človek ali žival’ se pojavlja tudi v drugih jezikih; ← prim. npr. hrv. v Dalmaciji *dundo* ‘stric’, *donda* ‘debela dekle’, mak. *dunda* ‘debela ženska’ (SES);

favlencar -ja m ► *faulencar* -a [fáulencar] ‘lenuh, postopač’ ← prim. nem. *der Faulenzer* ← *faulenzen* ‘lenariti’ (NSSNS);

gavnar -ja m ► *gaunar* -a [gáunar] ‘navihanec, falot, porednež’ ← prim. nem. *Gauner* ‘slepar’, kar je vzeto iz rokovnjaškega žargona, v katerem *Juonner*, *Joner* prvotno pomeni ‘goljuf (pri igri)’ (SES);

hohštapler -ja m pog. ► *hohštaplar* -a m [hóhštáplar] ‘domišljav človek, gizdalin’ ← prim. nem. *Hochstapler* v enakem pomenu, kar je izpeljanka iz glagola *hochstapeln* ‘pretirano visoko se nositi’ in ‘vzbujati vtis pripadnosti višjemu družbenemu sloju’; glagol je sestavljen iz nem. *hoch* ‘visok’ in *stapeln* ‘skladati, zlagati’, kar je izpeljano iz nem. *Stapel* ‘skladovnica’; slednje je treba tu razumeti v prenesenem pomenu ‘družbeni sloj’; glagol torej prvotno pomeni ‘usmerjati se v visok družbeni sloj’ (SES);

kibic -a m ► *kibic* [kíbic] ‘kdor nekoga vznemirja’ ← ‘kdor prisostvuje igri s kartami in posega vanjo navadno z nezaželenimi pripombami ali nasveti’ (20. stol.); ← prim. nem. *Kiebitz* ‘kibic, opazovalec igre’, kar je izpeljano iz nem. *kiebitzen* ‘opazovati igro’, to pa je izposojeno iz nem. rokovnjaščine, kjer *kibitchen* pomeni ‘opazovati’, *kiebischen* pa ‘pregledovati, preiskovati’; beseda etimološko ni pojasnjena (SES);

luftar -ja m ► *luftar* -a [lúftar] ‘neresnež, lahkomiseln človek’ ← prim. nem. *Luftikus* ‘luftar’; pog. sloven. *lúftati* ‘lenariti, brezdelno živeti’ sledi pomenu osnovne besede *lúftar* in je verjetno retrogradna izpeljanka (SES);

ravbar -ja m nižje pog. ► *raubar* -a [ráubar] ‘razbojnik, tat’ ← prim. nem. *Räuber* ‘ropar’ ← prim. nem. *rouben* ‘ropati’ (SES);

trotelj -tlja m ► *trotl* -a [trótl] ‘norec’ ← prim. nem. *Trotell* ‘bedak, tepec’ ← nem. *trotten* ‘počasi nerodno hoditi’ (ESSJ IV);

Poimenovanja oseb, nastala kot izglagolske tvorjenke iz prevzetih ali domačih podstav

V to skupino sodijo izpeljanke z besedotvornim pomenom vršilec dejanja. Poimenovanja oseb so motivirana na podlagi dejanj. Mednje smo uvrstili tudi izpeljanko ženskega spola iz ustrezne moške oblike:

frakšlar -ja m ► frakšlar -a [frákšlar] ‘pretirani radovednež’ ← *kdor frakšla* ← *frakšlati* ← prim. nem. *frakseln* (NSSNS);

fušar -ja m ► fušar -a [fúšar] ‘kdor šušmari’ ← prim. nem. *pfuschen* ‘slabo delati’, avstr. nem. tudi ‘delati na črno, kar je izpeljano iz medmeta (*p*)*futsch*, ki se uporablja, ko se kaj pokvari ali strga; kar je slabo narejeno, se namreč rado pokvari ali strga (SES);

(malar) -ja m nižje pog. ► malar-a [málar] ‘pleskar, soboslikar’ ← *kdor mala* ← prim. nem. *malen* ‘slikati, pleskati, barvati’ (SES);

pedenarica -e ž ► pedenarica [pedénarica] ‘ženska oseba, ki (po)skrbi za druge’ ← *ženska oblika od pedenar* ← prim. nem. *bedienen* ‘streči’, sestavljena iz *be-* in *dienen* ‘služiti’ (SES);

(petrigar) -ja m ► petrigar [petríggar] ‘kdor goljufa, goljuf’ ← *kdor petri-ga* ← prim. nem. *betriegen*, kar ustreza v knjiž. nem. *betrügen* ‘goljufati’ (NSSNS);

(plavšar) -ja m nižje pog. ► plavšar [pláušar] ‘kdor dvori, osvaja, ljubimka, se spogleduje’ ← *kdor plavša* ← prim. nem. *plauschen* ‘dvoriti, blebetati, česnjati’; beseda je onomatopejskega nastanka, podobno kot nem. *plaudern* ‘blebetati, česnjati’ (SES);

štritar -ja m ► štritar -a [štrítar] ‘prepirljivec, zdrahar’ ← *kdor se (rad) štrita* ← prim. nem. *streiten* ‘boriti, prepirati se’ (ST);

(šnofač) -a m nižje pog. ► šnofač [šnofáč] ‘kdor poizveduje, sprašuje, vohlja’ ← *kdor šnofa* ← prim. nem. *schnopfen*, kar ustreza v knjiž. nem. *schnupfen* ‘njuhati’; pomen se je verjetno razvil pod vplivom nem. *schnüffeln* ‘vohati, ovohavati’, ki je soroden z angl. *sniff* ‘vohati, ovohavati, njuhati’ in *schnofeln* ‘nosljati, govoriti skozi nos’ (SES);

Poimenovanja oseb, nastala kot izpridevniške tvorjenke iz prevzetih ali domačih podstav

Osebe so poimenovane na podlagi tipične lastnosti:

čoravec -ca m ► čoravec [čóravec] ‘slepec’ ← *kdor je čorav* ← *čorav* nižje pog., slabš. [čóraf] ← prim. hrv., srb. *ćorav* ‘slep na eno oko, slaboviden’, kar je izpeljanka iz *ćor* ‘slep, slep na eno oko’ (SES; SK);

kunštnež -a m ► künštnež [künštnež] ‘bistroumen, prebrisan človek, brihtnež’ ← *kdor je kunšten* ← *kunšten* [künštn] nižje pog. ‘bister, pameten, učen’ ← prim. nem. *Kunst* ‘umetnost’ (SES);

puklavec -ca m ► püklavec [püklavec] ‘grbavec’ ← *kdor je puklav* ← *puklav* [püklaf] ← prim. nem. *Puckel* ‘grba’, kar ustreza knjiž. nem. *Buckel* (SES; ESSJ III; ST);

putavec -ca m pütavec [pütavec] ‘majhen otrok, smrkavec’ ← *kdor je putav* ← *putav* [pütaf] ‘majhen, kilav’ ← prim. nem. *Butt* ‘majhna, čokata oseba, žival ali rastlina’ (ESSJ III);

smotanec -ca m ► smotanec [smótanec] ‘neprijetnež, zopernež, neumnež’ ← *kdor je smotan* ← prim. sleng. ‘čuden, nenavaden; neumen’ (SP);

šislavec -ca m ► šislavec [šislavec] ‘nervozen, vihrav človek’ ← *kdor je šislav* ← *šislav* [šísلاف] ← *tak kot šisa* ← prim. nem. *Scheisse* ‘drek’, kar je posredno povezano tudi z drisko (NSSNS);

zacuknjeneč -ca m ► zacükjeneč [zacükjeneč] ‘slaboten, rahitičen človek’ ← *kdor je zacuknjen* [zacükjen] ← *zacukniti* ‘zaostati v rasti; zahirati, zakrneti’ (SSKJ 2);

žnodravec -ca m ► žnudravec [žnúdravec] ‘smrkavec’ ← *kdor je žnodrav* [žnúdraf] ← prim. nem. *Schnotter*, *Schnoder* ‘smrkelj’ (PS);

Poimenovanja oseb, nastalih kot izsamostalniške tvorjenke iz prevzetih ali domačih podstav

Poimenovanja oseb so motivirana na podlagi značilnosti, ki jih določa:

klipan -a m ekspr. ► klipan [klípan] ‘neroden fant; butec’ ← prim. pomen *kli*p 1. ‘klas’, 2. ‘batina’; z *-an* slabšalno kot psotka ‘brezposeln fant velike rasti’ (SK);

kšeftar -ja m ► kšeftar [kšéftar] ‘kdor hodi v službo’ ← *kdor ima kšeft* ← iz nem. *Geschäft* ‘posel’, prvotno ‘delo, ustvarjanje’, kar je izpeljano iz nem. *schaffen* ‘delati, ustvarjati’ (SES);

lampač -a m ► lampač [lampáč] ‘kdor ima velik trebuh’ ← *kdor ima lamp* ← prim. nem. *wamp* ‘trebuh’; *lamp* nastal po disimilaciji iz *vamp* (SLA 1);

(punkljar) -ja m ► punklar -a [púnklar] ‘kdor nosi cule’ ← *kdor ima punklje* ← *punkelj* nižje pog. ‘cula, sveženj’; ← prim. nem. *Bunkel*, čemur ustreza knjiž. nem. *Bündel* (SES);

(šnopsar) -ja m ► šnopsar -a [šnópsar] ‘kdor uživa žganje, alkoholik’ ← *kdor ima (rad) šnops* ← *šnops* ← prim. nem. *Schnaps* ‘žganje’, *schnaps* ‘požirek’; beseda je sorodna s knjiž. nem. *schnappen* ‘hlastniti’ in dalje s *Schnabel* ‘kljun’ (SES).

(špehar) -ja m ► špehar -a [špêhar] ‘kdor je debel’ ← *kdor ima špeh* ← *špeh* ekspr. ‘podkožno maščobno tkivo pri človeku’ ← prim. nem. *spëch* ‘slanina, salo’, kar ustreza današnjemu nem. *Speck* (SES);

(tabrhar) -ja m ► tabrhar -a [tábrhar] ‘kdor opravlja dnino’ ← *kdor dela tabrh* ← *tabrh* ← prim. nem. *Tagwerk* (ESSJ IV);

tumhajtelj -tlja m ► tumhajt -a [túmhájtl] ‘kdor zganja neumnosti, butec’ ← *kdor dela tumhajte* ← *tumhajt* ← prim. nem. *Dummheit* ‘neumnost’ (PS);

Poimenovanja oseb na podlagi pomenskega prenosa

Precej poimenovanj je nastalo na podlagi pomenskega prenosa. Izpostavljamo le naslednje tri primere:

burklja -e ž slabš. ► bürkla [bürkla] ‘stara krava, ženska’ ← pom. prenos: *burklje* ‘priprava za devanje posode v peč’; motivirajoča je lahko okornost orodja in njen prenos na človeka;

letanica -e ž slabš. ► leitanca[lêjtanca] ‘ženska, tudi lahka ženska’ ← pom. prenos: *letanica* ‘perut’; motivirajoča je lahko funkcija živalskega dela telesa, ki omogoča lahkotno premikanje po zraku, in od tod prenos na lahko žensko, ki pogosto menjava partnerje; možno tudi po prenosu, da gre za človeka nepomemben telesni del in od tod poimenovanje tudi na tako žensko, ki je nepomemben privesek.

vozek -ka m slabš. ► vozek -eka [vóuzek] ‘malo prizadeta oseba’ ← pom. prenos: *vozek* ‘majhen voz’; motivirajoče je lahko enostavno upravljanje majhnega, preprostega vozila in prenos na enostavno vplivanje in manipuliranje z osebo.

Sklep

Za govor Malečnika doslej še ni bil narejen celovit dialektološki opis, čeprav že obstajajo nekatere delne raziskave, ki ga po fonoloških, oblikoslovnih in skladijskih lastnostih umeščajo k zahodnemu slovenskogoriškemu podnarečju.

Na podlagi slovarčka besed malečniškega govora, ki so ga sestavili krajanji, in lastne narečne kompetence so v prispevku predstavljena izbrana občnoimenska poimenovanja oseb. Razdelili smo jih glede na to, ali so bila v govor prevzeta iz nemščine zaradi dolgotrajnega kulturnozgodovinskega vpliva ali pa so nastala kot tvorjenke po zakonitostih slovenskega tvorbenega sistema tako, da poimenovanja oseb izhajajo iz zanje tipičnih glagolskih dejanj, pridevniških lastnosti, samostalniških značilnosti ali pa le s pomenskim prenosom poimenovane stvari na osebo zaradi kake skupne podobnosti.

Besedje malečniškega govora ni bilo zbrano izčrpno in sistematično na osnovi vprašalnic za zbiranje narečnega gradiva, vendar ima zbirka besed čustveno in identifikacijsko vrednost, saj je nastala iz ljubiteljske zagnanosti krajanov, ki vsaj del svojega govora želijo rešiti pred pozabo. Njihov pristop pa hkrati pomenljivo govori o percepciji lastnega govora in iskanju tega, kar sami prepoznavajo kot specifiko svojega narečja.

Literatura

ESSJ I–IV = France BEZLAJ, 1977: *Etimološki slovar slovenskega jezika I/A–J*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika II/K–O*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika III/P–S*. Dopolnila in uredila Marko Snoj, Metka Furlan. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika IV/Š–Ž*. Dopolnila in uredila Marko Snoj, Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC.

Metka FURLAN, 2010: Posebna tvorba kolektivnih samostalnikov na *-ajne* v cerkljanskem narečju, *Jezikoslovni zapiski* 16/2, 35–43.

Janoš JEŽOVNIK, 2020: Odrazi jezikovnega stika v narečnem besedotvorju. *Heriskop: razprave o dediščinjenju na obrobju*. 14–23.

Mihaela KOLETNIK, 2001: *Slovenskogoriško narečje*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

– –, 2015: Samostalniške manjšalnice v prekmurskih narečnih slovarjih. *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga* (Zora, 113). Ur. Irena Stramljič Breznik. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 450–464.

– –, 2017: Samostalniške manjšalnice v prleških narečnih slovarjih, *Jezikoslovni zapiski* 23/1, 23–39.

Mojca KUMIN HORVAT, 2013: Narečne tvorjenke s priponskim obrazilom *-ica* iz pomenskega polja 'človek' (po gradivu za SLA 1), *Jezikoslovni zapiski* 19/2, 33–57.

– –, 2016a: Narečne tvorjenke z vmesnim morfemom *-ov/-ev-* iz pomenskega polja kulturne rastline. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije, Series historia et sociologia* 26/4, 663–670.

– –, 2016b: Tvorjenke s priponskim obrazilom *-je* v štajerski, panonski in koroški narečni skupini (pomensko polje kulturne rastline). *Rojena v narečje: akademikinji prof. dr. Zinki Zorko ob 80-letnici* (Zora, 114). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 229–248.

– –, 2016c: Narečno besedotvorje v luči lingvistične geografije, *Jezikoslovni zapiski* 22/2, 79–91.

– –, 2017: Samostalniško besedje Temlinovega Malega katechismusa v luči besedotvorja in besedoslovja. *Zapisana beseda ostane*. Ur. Klaudija Sedar, Geza Filo, Franc Kuzmič. Murska Sobota. 79–117.

– –, 2018: *Besedotvorni atlas slovenskih narečij: kulturne rastline*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

Tine LOGAR, Jakob RIGLER, 1990: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tjaša MARKEŽIČ, Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2021: *Feminativi v slovenskem jeziku* (Zora 143). Maribor: Univerzitetna založba.

NSSNS = Doris DEBENJAK, 1991: *Nemško-slovenski in Slovensko-nemški slovar, 9. izdaja = Deutsch-slowenisches und Slowenisch-deutsches Woerterbuch*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

PS = Maks PLETERŠNIK: *Slovensko-nemški slovar*, www.fran.si. Dostop 10. 2. 2022.

Bernard RAJH, 2010: *Gúčati po antújoško* (Zora, 73). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Fran RAMOVŠ, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

SK = Petar SKOK, 1988: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili Mirko Deanović, Ljudevit Jonke, Valentin Putanec. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.

Marko SNOJ, 2006: O tujkah in izposojenkah v slovenskem jeziku, *Slavistična revija* 54/1, 343–350.

SES = Marko SNOJ: *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si. Dostop 18. 2. 2022.

SLA = *Slovenski lingvistični atlas 1, 2*, www.fran.si. Dostop 15. 2. 2022.

SP = *Slovenski pravopis*, www.fran.si. Dostop 15. 2. 2022.

SSKJ 2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si. Dostop 20. 2. 2022.

ST = Hildegard STRIEDTER-TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 1999: Besedotvorne značilnosti narečja ob primeru beltinskega prekmurskega slovarja. *Logarjev zbornik* (Zora, 8). Ur. Zinka Zorko, Mihaela Koletnik. 160–179.

– –, 2004: Germanizmi v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju, *Annales: anali za istrske in mediteranske študije* 14/2, 331–336.

– –, 2006: Besedotvorje v knjižnem jeziku in narečju: ob primerjavi poskusnega slovarja narečja in besednih družin. *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. (Zora, 41). Ur. Mihaela Koletnik, Vera Smole. Maribor: Slavistično društvo. 376–384.

– –, 2010: *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom* (Zora 71). Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. 19–53.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

– –, 2000: *Slovenska slovnica* (4. prenovljena in razširjena izdaja). Maribor: Obzorja.

– –, 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC.

Drago UNUK, 1998: Besedotvorje v zahodnih prleških govorih. *Varia VII: zbornik materialov zo VII. kolokvia mladých jazykovedcov*. Modra-Piesok. 148–157.

Zinka ZORKO, 1993: Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih. *Slavistična revija* 12/1, 193–207.

WORD-FORMATION CHARACTERISTICS OF COMMON PERSONAL NOUNS OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

There has been no complete dialectological description of the speech of Malečnik so far, although there have been partial studies which categorize it in the western subdialect of Slovenske gorice as based on phonological, morphological and syntactic characteristics.

The article presents the selection and analysis of common personal nouns from the speech of Malečnik based on the vocabulary collected by the inhabitants of Malečnik and the author's own dialectal competence. The nouns have been divided into two

categories based on their origin: 1) nouns borrowed and adapted from German under the long cultural-historical influence, 2) nouns formed according to word-formation processes in Slovene. The nouns from the second group are derived from words with the typical meaning of verbal actions, adjectival properties, and nominal characteristics or by semantic transfer based on a resemblance between an entity and a person. The vocabulary of the speech of Malečnik has not been collected systematically through a dialectal survey, nevertheless, it has an emotional value and it is important for identification. The collection has been motivated by the enthusiasm of the inhabitants of Malečnik themselves, fueling their effort to conserve at least a part of their dialectal heritage. Their own approach gives insight into the perception of their own speech and the search for the unique characteristics of their dialect.